

HARTA CERULUI ÎN MENTALITATEA ȚĂRĂNEASCĂ

Mihaela Mureșan

Moto: *Suntem creați din pulbere de stele*

A muri înseamnă a te muta într-o stea

(Octavian Paler)

Cuvinte cheie: Astronomie populară; aștrii; cerul; soarele; luna; stelele; constelațiile.

Mots clé: *Astronomie populaire; les astres; le ciel; le soleil; la lune; les étoiles; les constellations.*

Résumé

Ce travail présente un court historique de l'astronomie populaire roumaine, les plus importants folkloristes et ethnologues qui ont étudié ce domaine, la nécessité de connaître les astres célestes, la terminologie, des croyances populaires liées au ciel, aux éclipses et aux loups-garous, de même que les étoiles du jour et de la nuit (le soleil, la lune, les étoiles et les constellations). On a présenté brièvement les cartes célestes rédigées par Ion Otescu, I.I. Ionică et R. Vulcănescu de même que les constellations paysannes, certaines exemplifiées par des dessins.

Le ciel avec sa famille d'astres a aidé toujours les hommes à s'orienter dans le temps et l'espace, leur a donné des indications météorologiques et climatologiques, leur a marqué le début et la fin des activités quotidiennes, saisonnières et annuelles. Les représentations et les connaissances d'astronomie populaire ont formé un système efficient de chronométrie, parfaitement adapté aux occupations traditionnelle et aux conditions géographiques spécifiques à la Roumanie, d'après lui étant organisé le calendrier populaire. C'est pour cela qu'il est considéré l'un des plus intéressants chapitres de la science populaire.

L. Blaga e exprimé en bref le spécifique de l'espace *mioritic* par l'alternance colline/vallée. Cet espace a été depuis toujours favorable pour deux occupations: l'agriculture et le l'élevage de moutons. Les agriculteurs et les bergers, par la façon de fournir leur nourriture quotidienne, ont été obligés depuis toujours d'observer, de comprendre et d'expliquer l'univers qui les entourait. Le paysan roumain devait savoir quoi et quand fallait-il cultiver, quand et où mener ses troupeaux.

L'ethnologue I. Ghinoiu a rédigé une classification des principales étoiles

et constellations connues dans l'astronomie populaire (d'après Pamfile) et a remarqué que l'astre du jour et les étoiles de la nuit ont été nommés en fonction du paysage matériel et spirituel où les hommes vivaient, en mentionnant le fait que „ces étoiles et constellations n'étaient pas également connues dans tous nos villages”.

Leur noms ont été inspirés par: des éléments de la ferme paysanne et du paysage rural; de différentes occupations; des outils agricoles et artisanaux, des pièces de l'inventaire ménager; des éléments de culte; bibliques ou empruntés du calendrier; des héros ou des personnages de légende; des animaux et des oiseaux domestiques; des animaux et des oiseaux sauvages, des poissons ou des serpents.

L'historien N. Densușianu, dans son oeuvre monumentale *Dacia preistorică*, en parlant de la nomenclature des étoiles et des constellations du peuple roumain, constate que celle-ci, en grande mesure, rassemble à celle mentionnée dans la littérature antique grecque et latine, et conclut que les autochtones connaissaient une astronomie archaïque assez développée qui, sous l'aspect pastoral et agricole, anticipait l'astronomie latine et grecque.

Les connaissances empirique de notre carte céleste, résultées des besoins pratiques d'orientation et de chronomètre, ont été, comme nous en avons mentionné, pendant des millénaires seulement à l'attention de quelques catégories d'occupation et non pas une science. C'est à peine au XX-ème siècle que cette discipline est devenue tout à fait une science. Malgré cela les observations empiriques et les systèmes de représentation, imaginés par le paysan roumain, restent fondamentales pour le développement de cette science aussi fascinante.

Scurt istoric de etnoastronomie românească

Astronomia populară este un capitol al culturii noastre spirituale mult prea puțin studiat și dezvoltat în lucrările de specialitate ale folcloriștilor și etnologilor români de-a lungul timpului.

Primele încercări stângace de a reproduce obiceiuri și versuri populare pe această temă apar la principele Dimitrie Cantemir în lucrarea sa *Descriptio Moldaviae*, apărută în 1716 la Hamburg. În prima jumătate a secolului al XIX-lea, primele culegeri de balade sau poezii (dintre care cea a lui Vasile Alecsandri, *Poezii populare*, din 1852) oferă primele informații pe această temă.

În cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea istoricul, filologul și folcloristul Bogdan Petriceicu Hașdeu înscrie, între multiplele sale preocupări, și pe aceea pentru obiceiurile și cultura populară, adunând cu ajutorul chestionarelor un material folcloric care, editat cu acuratețe de Ion Mușlea și Ovidiu Bârlea (*Tipologia folclorului românesc* – după răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu), ne-a pus la dispoziție interesante materiale privind aștrii cerului țărănesc

și meteorologia populară.

Secolul XX, măbind gradul de specializare al analizei aplicate asupra culturii populare, a făcut să apară mai multe cărți pentru care etnoastronomia și meteorologia populară sunt principalul punct de interes. Menționăm pe I. Otescu, E.N. Voronca, A. Gorovei, Gh. Ciușanu, T. Pamfile, M. Olinescu, I. Ionică sau A.D. Culea. (Manoliu 1999: 6)

Un omagiu special trebuie adus lui **Ion Otescu** care, cu cartea sa *Credințele țaranului român despre cer și stele* (București, 1907), oferă o largă sinteză de etnoastronomie și un punct de plecare solid cercetărilor următoare. Motivația redactării acestei lucrări este menționată în prefață: „De copil știam multe despre cum împart țaranii cerul în constelațiuni, precum și unele din credințele și legendele țaranilor asupra acestor constelațiuni. Părinții mei au fost agricultori. Mama mai ales, spirit pătrunzător și cercetător, se interesa de toate credințele țaranilor, avea o adevărată pasiune ca să afle tot ce crede și simte țaranul. (...) Îmi arăta cerul și-mi spunea și despre cer; dar ca [și] copil, nu-mi dam seama de importanța lor”. (Otescu 2002: 5)

Deoarece lipseau preocupările pentru studierea acestui domeniu, Otescu și-a propus să facă o cercetare în întreaga țară luându-i drept colaboratori pe învățătorii sătești. Astfel, în 1896, a făcut o hartă a cerului, proiectată pe cerul Bucureștiului, în care a pus toate constelațiile care se văd în România, așa cum sunt ele grupate în astronomie, adică gruparea clasică greco-latină. A trimis această hartă învățătorilor din țară rugându-i să cerceteze împreună cu țaranii mai bătrâni constelațiunile pe care le cunosc consemnând denumirea, legendele și credințele cunoscute din moși-strămoși asupra lor dar și pe acelea legate de Pământ, Soare, Lună etc.

I. Otescu a completat materialele primite cu rezultatele cercetărilor proprii și, mai mult, a notat și alte vechi credințe, în special cele din Antichitatea greco-romană „stabilind pe alocuri asemănări care nu se pot primi decât cu o mare îngăduință”. (Pamfile 2001: 7)

Un alt omagiu special se cuvine lui **Tudor Pamfile** și cercetării sale de meteorologie țărănească *Văzduhul după credințele poporului român*, apărută în 1916 la București, dar și lucrării sale *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*, apărută în 1915 la București-Leipzig-Viena. În Prefața volumului autorul își mărturisește intenția de a cerceta „manifestările vieții poporului român” și solicită Academiei Române de a da „găzduire” acestei lucrări în publicația *Din viața poporului român*, așa cum a apărut și cercetarea d-lui I. Otescu *Credințele țaranului român despre cer și stele*. Autorul remarcă faptul că între cele două lucrări sunt deosebiri esențiale: prima constă în tematica capitolelor iar a doua la faptul că T. Pamfile a preferat „culegerea a cât mai multor informații din izvor românesc” motivând aceasta prin faptul că considera că „vremea cercetărilor comparative încă nu a sosit”. (Pamfile 2001: 7) Acest fapt

a fost remarcat și de etnologul Mircea Vulcănescu care considera că I. Otescu a alcătuit un studiu comparativ-istoric despre cer, axat mai ales pe mitologia greco-romană, iar T. Pamfile un studiu de sinteză a materialelor de teren publicate de înaintași și majoritatea culese chiar de el.

O altă contribuție importantă în cercetarea domeniului de astronomie populară a fost aceea a lui **Ion I. Ionică** prin studiul său sociologic *Drăguș - un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Reprezentarea cerului*, apărut la București în 1944, pe care îl vom prezenta ulterior.

Deși în a doua jumătate a secolului XX preocupările de etnoastronomie și meteorologie țărănească au diminuat, „putem evidenția contribuțiile lui: E. Bernea, T. Herseni, I. Mușlea, O. Bârlea, A. Fochi, I. Ghinoiu, Gh. Vlăduțescu, L. Russu și alții” (Manoliu 1999: 6), dar și impresionanta *Mitologie română* a lui Mircea Vulcănescu apărută în 1987. Nu trebuie omisă nici contribuția valoroasă a lui Vlad Manoliu care, în 1999, publică lucrarea *Mic tratat de astronomie și meteorologie țărănească*, pe care el însuși o apreciază ca fiind rodul câtorva ani de muncă în cadrul Muzeului Țăranului Român din București, o carte care se dorește o sinteză de credințe populare referitoare la aștri și vreme.

Necesitatea cunoașterii aștrilor cerești

Cerul cu imensa lui familie de aștri a ajutat întotdeauna oamenii să se orienteze în timp și spațiu, le-a dat indicații meteorologice și climatologice, le-a marcat începutul și sfârșitul activităților zilnice, sezonale și anuale. Reprezentările și cunoștințele de astronomie populară izvorâte din *nevoi precise de orientare în timp și spațiu*, de planificare a activităților umane pe anotimpuri, luni, săptămâni și zile au format un sistem eficient de cronometrie, care a stat la baza organizării calendarului popular, alcătuind unul dintre cele mai interesante capitole ale științei populare. Îmbrăcate uneori în haina mitică, cunoștințele de astronomie formau un *sistem eficient de împărțire a timpului calendaristic*, perfect adaptat ocupațiilor tradiționale și condițiilor geografice specifice României. (Ghinoiu 1988: 38)

Observațiile empirice ale țăranilor români asupra celor mai importanți aștri, astrul zilei și astrul nopții, au servit pentru stabilirea unui calendar popular și a obiceiurilor care jalonau anul calendaristic.

Lucian Blaga a exprimat sintetic specificul *spațiului mioritic* prin alternanța deal-vale. Acest spațiu a fost dintotdeauna propice pentru două ocupații: *agricultura și păstoritul*. Agricultorii și păstorii, prin natura modului de a-și procura hrana zilnică, sunt obligați să observe, să înțeleagă și să explice cosmosul care-i înconjoară. Țăranul român trebuia să știe ce și când să cultive, când și unde să-și mâne turmele. (Manoliu 1999: 7) Cele două categorii ocupaționale care cunoșteau cel mai bine harta cerului, din nevoi practice, sunt menționate și de I. Otescu care consideră că „țăranii consideră stelele și constelațiunile numai după

cum răsar ele, după cum sunt ele pe cer, de cu seară, la miezul nopții, și în zori (...) mai ales în lunile iulie și august [în] toiul muncilor agricole. Numai ciobanii mai țin socoteală și de restul anului; iar pe stelele pe care le au ciobanii mai mult în vedere, ceilalți țărani le numesc *stelele ciobanului*”. (Otescu 2002: 5)

Mitologie si creștinism

Iată de ce harta cerului nu poate fi explicată decât pornind de la mitologie, care în definitiv „nu e decât o legendă a originii întregului univers, așa cum își închipuiau cei vechi această origine, bazați pe observațiunea tuturor fenomenelor, așa cum le explicau și le figurau ei, închipuire ce formează geneza lor, religiunea lor. La aceste străvechi mituri, se adăugară apoi unul câte unul miturile locale. Aceasta explică de ce mitologia este o știință grea și vastă, în care explicarea fenomenelor apoteozate trebuie să meargă mână în mână cu explicarea fenomenelor istorice și filologice, pentru a putea fi mai bine înțeleasă”.

„Și după cum cei vechi și-au pus episoade din miturile lor în cer, așa făcu și românul cu originea lui în Dacia (...) Apoi pentru că acestea în definitiv erau puține, mai recurse și la noua lui religiune [creștinismul]; iar golurile, ce tot mai rămăseseră, le umplu cu agricultura lui, pe care o puse pe cer. Acesta e desigur mersul istoric în care s-a format cerul românesc (...) De altfel, această apoteozare a agriculturii, agricultura rezumând, orice s-ar zice, viața țăranului român, nu trebuie să ne surprindă. Romanii este adevărat, încă erau un popor la care agricultura era la mare cinste. Dar ei nu au putut să o pună în cer pentru că cerul lor era plin de mituri de origine greacă, căci de la grecii ei au împrumutat cerul pe de-a-ntregul; și grecii vechi nu erau, cum nu sunt nici cei de azi, în țara lor, agricultori, deoarece pământul lor ingrat nu le-o putea permite. Ei erau însă marinari (...) Și iată de ce românul, creator propriu a unei părți din cerul lui, nu a putut uita agricultura lui, după cum grecul vechi n-a uitat marea lui, cu toate ale ei [marea, norii și mai ales vânturile, reprezentate sub cele mai variate forme și în cele mai variate mituri].” (Otescu 2002: 47-48)

Agricultura și păstoritul, ca vechi ocupații ale dacilor, au generat *explicații mitice* ale lumii de demult. Cucerirea Daciei de către romani și formarea poporului român a avut drept consecință și receptarea creștinismului, ceea ce a însemnat adoptarea unui mare număr de zeități și de credințe din toate părțile imperiului.

„Legați de pământ și de cer, conjurând ploile vara și descântând iarna frigul, neștiutori de carte, dar încrezători în cuvintele cărților sfinte (cât și cum le erau explicate), țăranii români înțeleg tot ceea ce există într-un mod creștin, dar după canoane proprii. [...] Din această pricină [...], putem afirma fără nici o ezitare că Cerul țăranului român se boltește *peste și pentru* un suflet de creștin, trudit pentru mălai și pâine și crescător de animale.

Păstori și agricultori legați de succesiunea anotimpurilor și capriciilor

cerului, țărani români și-au înjghebat în timp un *panteon creștin propriu*. Pe baza structurilor esențiale ale bisericii răsăritene ortodoxe ei, au brodat mituri și legende proprii. Ei concepeau lumea ca fiind opera mâinilor lui Dumnezeu, unitară și vie, alcătuită din cerul și pământul care se îmbină perfect pe linia orizontului lor ondulat”. (Manoliu 1999: 8-9)

Etnologul Mircea Vulcănescu afirmă că între cele două hărți ale emisferei boreale, una țărănească română și alta astronomică științifică, există asemănări și deosebiri. În harta cerească a țaranului român (Fig. 1) constelațiile sunt regrupate după alte criterii decât în cea astronomică (Fig. 2) și anume după *criterii magico-științifice*, care reflectă universul de preocupări ce țin de credințe, datini și tradiții etnoastronomice române.

Terminologie

Etnologul Ion Ghinoiu întocmește o clasificare a principalelor stele și constelații cunoscute în astronomia populară (după Pamfile, 1915), remarcând faptul că astrul zilei și aștrii nopții au fost denumiți în raport cu peisajul material și spiritual în care trăiau oamenii, menționând faptul că „aceste stele și constelații nu erau cunoscute în toate satele noastre” deopotrivă.

Numele lor au fost inspirate de:

- *elemente din gospodăria țărănească și peisajul rural* (Casa cu ogradă, Coliba, Fântâna din Râscruci, Fata cu coromâsla [Cobilița, Lebăda - constelație din emisfera boreală - Crucea], Fata Mare din Horă, Groapa, Hora, Puțul, Puțul cu jgheab, Țarc, Toacă, Stâlp)
- *diverse ocupații* (Lăutar, Văcar, Vizitiu, Porcar, Arcaș, Războinic)
- *unelte agricole și meșteșugărești* (Burghiu, Coasă, Greblă, Plug, Plugușor, Rariță, Sfredel, Sfredelul Mare, Sfredelul Pământului, Spițelnicul Mare)
- *pieșe din inventarul casnic* (Balanță, Cântar, Deșteptător)
- *elemente cultice, biblice sau preluate din calendar* (Mănăstire, Crucea, Miezu Noptii, Crucea Mică, Crucea Fârtatului, Scaunul lui Dumnezeu, Maica Domnului, Fecioara Maria, Avram)
- *eroi sau personaje din basme* (Caru Racului, Caru lui Dumnezeu, Comoară, Fata de Împărat cu Cobilița, Cei Trei Iezi, Împărat, Regina Stelelor, Zmeu, Ucigă-l Toaca, Zorilă)
- *animale și păsări domestice* (Berbec, Bou, Câine, Cățel, Cloță, Cloșca cu pui, Dulău, Găină, Găinuță, Iezii, Porcii, Scroafă, Vieri)
- *animale și păsări sălbatice, pești, șerpi* (Corb, Crapii, Haita de lupi, Iepuri, Lup, Lupărie, Mierla, Peștii, Rac, Scorpie, Sturz, Șarpe, Ursul Mare, Ursul Mic) (Ghinoiu 1988: 38-39)

Tot ceea ce există pe cer se organizează într-o structură pe care țărani și-o explică ca pe o replică celestă, mărită la scară și ridicată la sacru, a satului lor tradițional. „Prin asemănare sau dând frâu liber imaginației, realitatea terestră

a fost proiectată pe cer. Dacă una din constelații sau stele nu ar fi prezentat o cât de mică *semnificație practică* privind orientarea și aprecierea timpului nocturn, schimbarea anotimpurilor, scurgerea neîntreruptă a timpului calendaristic, atunci cu siguranță că aceasta nu ar mai fi fost nominalizată”. (Ghinoiu 1988: 40)

Puține popoare din Europa au consemnat astfel ocupațiile lor tradiționale, cu inventarul corespunzător și animalele de muncă. Dovadă stau hărțile cerului care reflectă cunoștințele de etnoastronomie populară. Unele grupe de stele au nume duble, triple sau cvadruple. Această situație s-a datorat atât imaginației bogate a țăranilor români cât și importanței acordate stelelor în legătură cu viața social-economică reflectată pe cer.

În eseuul său, *40 povești cu animale și păsări* (Chișinău, 1920), Apostol D. Culea a conceput cerul ca fiind un acoperiș mărginit al pământului, a cărui hartă cerească „cuprinde lumea satului în obștescul ei hotar, prelungit în înălțimi (...) cu numiri familiale și gospodărești”, ce reflectă ocupațiile lui pastoral-agricole cu animalele, uneltele și rosturile lor. De asemenea Ion I. Ionică afirmă în monografia sa sociologică referitoare la satul Drăguș că „cerul e un ecran pe care se proiectează în desfășurarea timpului concepția cosmică a locuitorilor unui singur sat”.

Nicolae Densușianu în *Dacia preistorică*, referindu-se la nomenclatura stelelor și constelațiilor la poporul român, constată că acestea în mare parte seamănă cu cele menționate în literatura antică greacă și latină. Conchide că autohtonii dispuneau de o astronomie arhaică destul de bine pusă la punct, care, sub aspect pastoral și agricol, anticipa astronomia latină și greacă. (Vulcănescu 1987: 406)

Credințe populare

Prin intermediul legendelor, basmelor sau al povestirilor, frânturi din istoria zbuciumată a poporului au fost proiectate de pe pământ pe Cer. [Ex: pe *Calea Lactee – Drumul Robilor* sau *Calea lui Traian* ar fi fost duși la Roma dacii luați prizonieri, cei din clasa de jos fiind duși cu *Carul Mare*, în timp ce nobilii daci au călătorit în *Carul Mic*].

Sinteza întocmită de I. Otescu privitoare la reprezentările țăranului român în raport cu lumea cerească conchide cu afirmația că cerul cu făpturile lui apare ca o imensă proiecție a vieții unui grup social tradițional, care pare a avea o existență reală, ca dovadă mulțimea de basme, povestiri sau legende, dintre care cel mai elocvent exemplu este acela privitor la *Legenda cerului*.

Conștient de vremelnicia umană raportată la eternitatea cosmică, (...) țăranul român „leagă întâmplările existenței sale de mișcările hărții cerești. În acestea vede prevestiri și noroace, semne de viață și de moarte. Le folosește în

descântece, le explică în legende și le cântă în doine. Permanența structurii cerești este pentru el o garanție a continuității ca grup și a reînvierii ca individ. Gândind legendele cerului țăranul român își explică lumii sufletul. (Manoliu 1999: 9)

1. Cerul

Zidirea cerului

Considerat de două ori sfânt în credințele poporului, cerul este întâi *locașul divin al panteonului românesc* și apoi *sediul antropocosmic al tuturor corpurilor cerești*. Din unele legende mitice rezultă că *cerul a fost făcut a treia zi de la crearea pământului*, iar după altele, *cerul era imediat deasupra pământului, lipit de acesta*, iar oamenii când au fost creați umblau pe pământ, *la fundul ceriului*, nefăcând o distincție netă între cer și pământ. (Vulcănescu 1987: 348)

Cerul a fost făcut de Dumnezeu, o dată cu toate câte le vedem împrejurul nostru. / El este deasupra lumii și la rândul său își are lumea sa. (Pamfile 1915: 9)

O legendă culeasă de E. Niculiță-Voronca menționează că „mai întâi și întâi Soarele și Luna mergeau pe sus, prin aer, și nu prin ceriu și le era tare greu”. T. Pamfile consemnează în o altă legendă unde „se povestește că după ce lumea s-a înmulțit chiar Luna și Soarele, neavând cer, umblau pe pământ”. (Pamfile 2001: 10) Odată însă, fie din pricina drumurilor grele, fie că îi ardeau pe oameni prea tare, fiind aproape, fie Soarele și Luna, fie oamenii s-au rugat de Dumnezeu să le facă *cer de umblat*”. (Vulcănescu 1987: 349)

La început cerul nu exista. Soarele și Luna mergeau prin văzduh. L-au rugat pe Dumnezeu să le facă și lor o punte pe deasupra Pământului. / Dumnezeu a mai creat *Cerul* pentru ca sfinții și îngerii să nu se mai amestece cu oamenii. / *Cerul* e așternutul picioarelor lui Dumnezeu / *Cerul* e locuit ca și Pământul, însă nu de oameni, ci de dumnezeu cu îngerii și cu toți sfinții lui. Și tot acolo, la Dumnezeu, cred că se duc după moarte și sufletele oamenilor drepti de pe pământ. Acolo e Raiul. Iadul e și el în *cer*, mai deoparte. / Sunt nouă ceruri așezate unul peste altul și toate sunt făcute din piatră scumpă. / Dumnezeu stă în al nouălea cer împreună cu sfântul Nicolae și cu Sfânta Treime. Acolo este Raiul. / Pământul e așa ca o masă; nu știe nimeni unde se sfârșește. Are munți și ape, are câmpii, are grâu, păsări și oameni. (...) Tot ce-i pe Pământ se naște și moare; nimeni nu poate opri asta. Ce-i în *Cer* e veșnic; acolo-i locul bun: cu lumină, cu pomi și cu dulceață; acolo Dumnezeu e aproape. (Manoliu 1999: 49-56)

Prin unele părți se credea că cerul se sprijină pe patru stâlpi care sunt patru stele. Ele se văd la marginea *Cerului* și niciodată nu se văd toate odată. / Având margini sau poale, bolta cerului are și un mijloc sau o inimă. / La facerea lumii, cerul era foarte aproape de pământ. (...) Nesinchiseala a ajuns așa de departe că într-o zi o femeie a aruncat spre cer o cârpă murdărită a unui copil, cârpă cu care

ea era cât p-aiici să mânjească cerul. Și de atunci Dumnezeu s-a mâniat foc și a depărtat cerul. (Pamfile 2001: 11) Cerul stă deasupra pământului ca o piele, pe care merg soarele, luna și stelele. (Pamfile 2001: 13)

Cerurile suprapuse

Mai demult existau „trei, șapte, opt sau nouă ceruri”. (Pamfile 2001: 13) Între cer și pământ există *văzduhul* protector : „văzduhul, după închipuirea poporului român, este golul dintre pământ și cer, pe unde umblă și bat vânturile, unde plutesc norii ce aduc ploaia și ninsoarea. Văzduhul este populat cu făpturi supranaturale, mitice, benigne sau maligne.” (Vulcănescu 1987: 350) Acesta e primul cer.

Al doilea cer, e cerul propriu-zis pe care se plimbă Soarele și Luna. Al treilea cer aparține stelelor, luminătoarele cerului (considerate și găuri prin care pătrunde lumina Raiului pe Pământ etc.) Al patrulea cer era considerat reședința tuturor făpturilor mitice cerești care trebăluiau în toate coclaurile cerului, al cincilea cer era populat cu semi-divinități benigne dar și cu marile sfinte și sfinți populari; al șaselea cer era o grădină mirifică pe care o îngrijeau sfinții, numită rai. Al șaptea cer este al divinității supreme, creatorul întregului cosmos. (Vulcănescu 1987: 352)

Întoarcerea sufletului în Cer pentru a se întregi cu partea lui pământească este numită în popor Marea Trecere iar sufletul trebuie să străbată mai multe vămi ale văzduhului ca să ajungă în Rai.

Deschiderea cerurilor

Pamfile menționează deschiderea cerului în anumite zile din an considerate sfinte, la solstiții și echinoxuri. Minunea avea loc noaptea sau ziua: în noaptea de Anul Nou, de Paști, sânt George, Ajunul Crăciunului și în ziua de Bobotează. În credința populară cerul nu putea fi văzut decât de oamenii care credeau în aceasta, cinstiți și milostivi. Chiar și cei mai puțin favorizați de soartă încercau astfel să își schimbe destinul. (Vulcănescu 1987: 356)

De asemenea la Ovidenie (21 nov.). În noaptea de Sf. Gheorghe sau în noaptea spre Sf. Vasile oamenii buni și credincioși pot să-l vadă pe Dumnezeu, în mijlocul luminii, înconjurat de sfinți. De Sf. Vasile vorbesc vitele și ard comorile. (Pamfile 2001: 15)

Sunt zile când *Cerul se deschide*; așa e de Paști. Dar nu văd decât cei curați. / Se spune că se deschide Cerul numai la Sfântul Vasile și la Sfântul Gheorghe. / În noaptea de Sf. Gheorghe se deschide de trei ori Cerul; atunci capătă grai dobitoacele. / În noaptea de Sf. Vasile vorbesc dobitoacele și înalță flăcări comorile. Da' le văd toate acestea numai' oamenii curați și ciobanii că

stau și ei în sihăstrie. / La sfârșitul lumii Soarele se va întuneca și Luna nu va mai da lumina ei. Stelele vor cădea din Cer și puterile *Cerului* vor fi zguduite. (Manoliu 1999: 56-57)

Dar din cauză că oameni sunt tot mai păcătoși, cerurile nu se mai deschid decât o dată la șapte ani. (Pamfile 2001: 16)

Legenda cerului

Legenda relatează două fapte mitice importante: urcarea la cer a unui om simplu pentru a împăca divinitatea supărată pe oameni și, într-un mod naiv, *formarea constelațiilor consemnate pe harta cerului*. (Vulcănescu 1987: 353) Datorită faptului că este considerată o adevărată chintesență de astronomie populară, este reprodusă aproape de toți aceia care s-au aplecat asupra acestei teme.

Referitor la această adevărată epopee a țaranului român pe harta cerească, cel care a cules-o, I. Otescu, afirma: „nici nu îndrăznesc să comentez această legendă, așa mi se pare de sublimă! (Otescu 2002: 50) *Legenda cerului* pornește de la îndepărtarea cerului de pământ.

„Depărtându-se cerul, căzând o nouă pacoste pe capul bietului om, și tot din cauza femeii, că de-aia-i femeia „poale lungi și mintea scurtă”, omul, pentru că nu putea pune mare preț pe sfatul femeii, mai ales că femeia nu-i prea pricepută decât poate la rele, și gândindu-se că i-ar fi fost de folos povețele lui Dumnezeu, de care simțea mare lipsă, a plecat să se ducă la Dumnezeu, urcându-se până la El, sus, în cer.

Știind că o să fie drumul lung, că de la pământ până la cere mult, mult de tot, și că va avea zăbavă, nu glumă, până s-o întoarce acasă, plecând, omul și-a luat cu dânsul *carul mare cu patru boi, carul mic, candela din perete, crucea de pe biserică, fântâna din răscruci, barda, șfredelul, spițelnicul, secera, coasa, plugul și rarița, dulăul de la târlă, cățelul din curte, cloșca cu pui, porcarul de la porci și hora din sat*, căci vrea să se arate înaintea lui Dumnezeu ca bun creștin ce era, și a căutat să-și ia și cele trebuincioase la drum, să aibă de toate, și nici să fie singur la drum, să mai aibă omul cu cine schimba o vorbă pe atâta amar de cale, și să aibă și pe cine să-i fie în ajutor la vreo nevoie. Apoi luă și grâu și porumb de semănat, ca, intrând în câmpiile întinse ale cerului, să are și să semene, când o fi să i se isprăvească merindele și să aștepte până s-or coace roadele, ca, secerând grâul și culegând porumbul, să-și facă merinde, să aibă cu ce-și urma calea mai departe.

Așa și făcu omul, și a mers astfel mult timp, până către mijlocul drumului sub cer. Aici însă îi ieși înaintea Ucigă-l crucea.

- Unde te duci ? / - Nu-i treaba ta. / - Pe cine cauți ? / - Cată-ți de drum și cară-te mai iute. / - Ești un arțăgos. / - Ba tu ești un viclean și un rău.

Și „tu ești”, „ba tu ești”, se luară zdravăn la ceartă.

Diavolul scoase atunci din traista lui *balaurul* și *șarpele* năprasnic, *ursul*, *scorpia* blestemată, *calul* furios, căpățâna de om și pe toate le azvârli împrejurul omului ca să-l înspăimânte.

Omul însă nu se înspăimântă și, fără să-și piardă cumpătul, că doar românul nu se sperie cu una, cu două, se încaieră la luptă vitejește cu dracul, atât de vitejește, că dintr-un fleac de trântală se făcu sub cer o vijelie mare, că și azi durează acolo sus și va dura în veci acea vijelie, pe care noi o numim *vântul turbat* (...).

În toiul luptei omului cu dracul, *cățelul*, deși mic, dar vânjos nevoie mare și rău de mama focului, se repezi la cal, ca să-l muște, iar calul, încolțit de cățel, când mai văzu și pe *dulăul* de la târlă că vine în urma cățelului, îi trecu furiile pe loc și o croi la fugă.

Ciobanul de la oi zdrobi capul balaurului cu *cobilița*.

Văcarul puse pe goană pe șarpe cu ajutorul horei și zvârcolele fugii șarpelui se văd și azi pe cer. Iar *vizitiul* zdrobi căpățâna cu barda.

Scorpia, care-și întindea ghearele spre om, vrând să vină în ajutorul dracului, când văzu că omul răpune pe drac, înfuriindu-se, îi țâșni sângele din ochi și, de blestemată și rea ce e, înțepenii cu ghearele întinse, plesnind fierea din ea de atâta necaz.

Numai boii de la carul cel mare nu s-au purtat bine, căci s-au speriat de urs și au cărmît proțapul, boul de la hăis cărmuind spre cea. Dar și ursul îngheță de frică, când văzu pe om cum stâlcise pe dracul, și doar dracul era lângă urs, și vedea bine ursul că și lui are să-i vină rîndul acuș-acuș; de aia nici nu mai crâcni ursul.

Toate acestea se văd și azi pe cer: în mijlocul acestor chipuri omul biruitor se vede falnic și măreț, iar dracul s-a stâlcit zgribulindu-se atât de mult, că abia se mai zărește. Și de acolo, sus, omul tot regele firii e, cum i-a hărăzit Dumnezeu să fie pe pământ, căci chiar și dracul îi știe de frică și-l ține de stăpân.

Omul mai are mult până să ajungă la Dumnezeu; însă pentru că i-a ajutat Dumnezeu să învingă și pe Diavol, căci omul nu poate face nici o ispită fără ajutorul lui Dumnezeu, omul e încredințat că Dumnezeu tot nu la uitat, deși și-a depărtat cerul de la el, și că Dumnezeu îl va ajuta pe om, oricând omul se va ruga lui Dumnezeu, cu credință și cu suflet curat.

În sfârșit, drumul pe care a mers omul, îl cunoaștem bine, căci se vede bine în nopțile senine și fără lună. El se numește *Calea laptelui*, pentru că a fost albit cu laptele vărsat din gălețile ciobanului, [căci] ciobanul, când a avut nevoie de cobilița lui, ca să lovească pe balaur, di pripă a răsturnat gălețile, trăgând cobilița repede, și laptele s-a vărsat pe drum, și a curs, împrăștiindu-se pe tot drumul”. (Pamfile 2001:151-153)

Legenda cerului menționează credința mitică a formării unor *grupe de stele*, numite *constelații*, rezultate din lupta omului cu Necuratul (Ucigă-l crucea)

în care fiecare a aruncat în potrivnicul său cu ce a avut la îndemână. Pe harta cerului sunt aruncate unelte de muncă specifice unui popor agro-pastoral, în ordinea importanței lor practice. Fiecare unealtă cade într-un punct cardinal al cerului, regrupând stelele după modelul obiectului aruncat sau al fapturilor care au ajutat pe om în lupta sa cu Necuratul. (Vulcănescu 1987: 402) Biruind, omul a creat în cer aceeași ambianță ca și pe pământ iar elementele care au fost implicate în lupta sa cu Necuratul au rămas acolo pentru totdeauna sub formă de constelații. (Ghinoiu 1988: 39)

2. Eclipsele

Acest fenomen astronomic, care înseamnă dispariția totală sau parțială a unui astru, datorită faptului că între pământ și acest astru, se interpune un alt astru sau din cauză că astrul eclipsat se află temporar în conul de umbră al unui alt astru, era explicată ca având diferite cauze:

Eclipsele se produc din cauza păcatelor omenești și a mâniei lui Dumnezeu. / Se crede că în timpul eclipselor toate apele și fântânile se prefac în sânge și sunt spurcate, deci nu e bine să se bea apă. / Luna trece repede pe lângă Soare, iar Dumnezeu îl întunecă pe soare, ca să nu-l vadă Luna, ceea ce e tot în legătură cu vechea dragoste a soarelui către soră-sa Luna. (Manoliu 1999: 75-76)

3. Vârcolacii

Vârcolacii se fac din văzduh, numai din cauză că torc femeile noaptea fără lumânare, mai ales la miezul nopții și mai ales cu scopul de a face niște vrăji cu firul tors astfel. Pe acele fire stau vârcolacii. Cât aceste fire nu se rup, vârcolacii rezemați pe ele sunt puternici și merg încotro vor. Atunci atacă Luna și rup din ea. Uneori o prefac toată în sânge, alteori parcă nici nu mai rămâne. Dacă însă se rupe firul pe care stau vârcolacii, atunci ei își pierd puterea mai de tot și se duc în altă parte prin văzduh. / Vârcolacii se fac din copii care mor nebotezați. / Vârcolacii se fac din acei oameni care se nasc din părinți necunoscuți și Dumnezeu îi blestemă de se fac vârcolaci. Vârcolacii sunt niște balauri sau zmei. / Vârcolacii sunt un fel de animale cu mai multe guri, care sug sângele. / Vârcolacii mai sunt numiți și pricolici. (Manoliu 1999: 77-78)

4. Luna

Astru al Pământului, care se învârtește în jurul acestuia și pe care îl luminează în timpul nopții, numită și **Luna sfântă**, a constituit subiectul multor credințe populare.

În culegerea de folclor a lui Tudor Pamfile *Cerul și podoabele lui* e considerată: *lumină, lumânarea lui Hristos, steaua Maicii Domnului, o sfântă*. (Pamfile 2001: 60)

Luna e o fecioară frumoasă care e soră geamănă cu Soarele sau o soră mai mică a Soarelui. / Dumnezeu a făcut Luna în forma unui bărbat, la cererea diavolului pe care l-a trimis să-i aducă de sub pământ piatră scumpă, cremene și argint. Dumnezeu i-a făcut Lunii un drumușor de argint umbrit de pomi pe care să meargă până la casa Soarelui cât el nu este pe cer. Femeia Soarelui trebuie să aibă grijă și de omul Lună. / Luna este: soția cerului.

Luna era odată tot atât de luminoasă ca și Soarele, deoarece sunt frați și încă gemeni. Dar lumina Lunii s-a mai micșorat, că altfel ar fi și noaptea tot ca ziua de luminoasă. După ce s-a zădărnicit nunta ei cu Soarele, Dumnezeu, voind s-o ferească de vederea fratelui său, s-o uitate Soarele, să se stingă în el focul dragostei pentru ea, a scos-o și a ascuns-o în diferite locuri, până la urmă și în fundul mării, ca să fie mai sigur ascunsă, să nu poată pătrunde Soarele cu vederea până la ea; însă apa mării i-a mai întunecat strălucirea, i-a mai stins focul razelor. (Manoliu 1999: 99)

O clasificare a ipostazelor în care e percepută Luna o găsim exprimată la R. Vulcănescu care consideră că există trei cicluri de legende mitice despre Lună. Primul ciclu înfățișează luna ca *un corp luminos*, cu valoare de *astru*: Fărtatul (Dumnezeu) împlinește minunea creației luminătorilor zilei și nopții astfel: “a luat un boț de aur, a rupt dintr-însul mai multe bucăți și le-a aruncat pe cer”. [după Candrea] Din acestea au ieșit Soarele și Luna, luceferii și stelele.

Al doilea ciclu înfățișează Luna ca o *făptură mitică masculină* (un astru-om), care ajută soarele să lumineze lumea, mergând printre oameni. Drumul celor doi aștri (Soarele și Luna) era obositor și lumina acestor îi orbea pe oamenii iar căldura lor îi frigea, motiv pentru care, atât aștrii-oameni cât și oamenii au cerut Atotputernicului să ridice cerul de la pământ în slăvi.

Al treilea ciclu în care Luna este înfățișată ca o *făptură mitică feminină* în trei ipostaze: nevasta Cerului sfânt, o sfântă care ajută sfântul Soare să lumineze pământul noaptea, când acesta se odihnește de umblatul său ziua și sora a Soarelui. (Vulcănescu 1987: 391-392)

Despre frăția incestuoasă dintre Soare și Lună și refuzul acesteia de a se căsători cu fratele ei s-a scris mult. Folcloriștii au cules nenumărate variante pe această temă. Condamnarea incestului în legendele mitice și balada *Soarele și Luna*, inclusiv la nivelul aștrilor-oameni, „este un semn de spiritualitate și civilizație evoluată”. (Vulcănescu 1987: 395)

Petele de pe Lună

În Lună se vede un cioban cu oile stând rezemat în bătă și cu obielele opincilor întinse ca să se usuce; iar alături de el este o fântână lângă care șade o femeie care a venit să ia apă și mai stă de vorbă cu ciobanul. (Manoliu 1999: 101)

Credințe și obiceiuri legate de Lună

Luna are câteodată împrejurul ei un cerc, care e socotit a fi un semn prevestitor de ploaie. (Pamfile 2001: 66) Dacă luna cade de pe cer este semn că unul din părinți va muri. / Ca să uite pe cei răposați, e bine să se uite prin sită la lună. **Luna Nouă** numită și *crai nou*, *lună tânără* sau *lună în două coarne* poate aduce: sănătate, bani, un soț sau prăpăd în dușmani. (Pamfile 2001: 68) **Luna Plină** sau *lună veche* e atunci când întreaga ei față se vede îndată după apusul soarelui. La Lună plină toate cele bune se încep, ca să meargă din plin: atunci se pornește plugul și se fac semănăturile; atunci se ridică în furci casele noi. Boitul (vopsitul) la lună plină se face. (Pamfile 2001: 84) Copilul născut la lună plină nu va duce lipsă de nimic. / Lemnele nu trebuie să se taie la **Lună veche**, căci le strică cariul. (Pamfile 2001: 85)

Când Luna e în creștere, românii cred că e bine să începi lucrul pe care ai de gând să-l faci. / Sămânța tare (grâu, seară, porumb) s-o sameni când Luna e în creștere. Pe cea moale (în, cânepă, ovăz) s-o arunci în brazdă când Luna e în descreștere. / Când Luna e la început și cu coarnele în jos, are să plouă. Când e cu coarnele în sus e a secetă. Cu ele în dreapta sau în stânga - timp de mijloc. / La *Crai Nou* nu e bine să umbli noaptea pe drum, căci atunci ies strigoii, moroii, sufletele celor morți. (Manoliu 1999: 102)

5. Soarele

Soarele este un corp ceresc principal al sistemului nostru planetar, incandescent și luminos, în jurul căruia gravitează și se învârtesc pământul și celelalte planete.

Din comuna primitivă oamenii au acordat soarelui o atenție deosebită. Cel mai mare astru ceresc le dădea lumină, căldură și fertiliza pământul. Din această lungă eopcă istorică încep să se dezvolte superstiții, credințe, datini și tradiții la toate popoarele lumii despre soare, fapt care a dezvoltat o adevărată *mitologie solară*. (Vulcănescu 1987: 367)

În ceea ce privește geneza Soarelui, poporul român a iscodit multe povestiri etiologice: mituri, legende, balade și basme mitice. Conform primelor legende Soarele a fost creat ca un *astru*, o dată cu Luna, luceferii, stelele și cometele, ca podoabă a arborelui cosmic (bradul ridicat din apele primordiale) și care a devenit mai apoi o divinitate cerească.

O a doua legendă, consemnată de E. Niculiță-Voronca, ne spune că *soarele a fost făcut dintr-un ou* (din gălbenușul unui ou zvârlit spre cer de un țăran care s-a spart), iar a treia variantă că a fost conceput ca o *făptură divină* de Dumnezeu pentru a lumina lumea întunecată unde toți orbecăiau. (Vulcănescu 1987: 368)

Sub raport tipologic, acesta este un personaj antropomorf, bărbat sau femeie, sau androgin (iarna bărbat și vara femeie). (Vulcănescu 1987: 369)

Din multitudinea de ipostaze ale originii sau funcționalității celui mai important astru ceresc, specific credințelor populare românești, menționăm: Soarele a fost făcut de Dumnezeu cu prilejul zidirii pământului și a cerului. / Soarele e steaua lui Dumnezeu. / Soarele e ochiul de zi a lui Dumnezeu, Luna fiind ochiul de noapte. / Soarele este cununa lui Dumnezeu și a Maicii Domnului sau este raiul. (Pamfile 2001: 21-23)

Soarele este ochiul lui Dumnezeu. / Soarele locuiește într-un palat de cristal în Cerul cel dintâi. Acolo își ține carul de aur și foc și caii năzdrăvani, care mănâncă jeratic și care trag carul zilnic, de la răsărit la apus, pe drumurile nevăzute ale Cerului. / Soarele se plimbă zilnic pe bolta cerească pentru ca să lumineze pământul. Și, în această călătorie, el nu merge pe jos, ci călare. Până la prânz călărește pe un bivol, din cauză că până atunci el se urcă pe cer și drumul la deal e mai greu. De la prânz până la nămiezi călărește pe un cal, iar de la nămiezi până seara pe un leu. / Cel mai frumos lucru din lume e Soarele. / Soarele e o ființă vie și sfântă: **Sfântul Soare**. (Manoliu 1999: 161-163)

Credințe și obiceiuri legate de Soare

La amiază și la asfințit, stă Soarele de mănâncă un corn de prescură și bea un pahar de vin. / Să nu măтури duminica de dimineață în fața Soarelui, că-i colbărești fața sfântului Soare. (Manoliu 1999: 166)

Poporul român interpretează soarele și rosturile lui cosmice, terestre și lumești, ca fiind esențiale pentru concepția și viziunea lui terestră despre viață și lume. (Vulcănescu 1987: 368) Soarele este invocat în practicile divinatorii și previziuni. Este invocat de femeile care practică farmece, descântece și vrăji. Pe de altă parte, așa cum există cititori în stele, există și cititori în soare, care interpretează petele și eclipsele solare. (Vulcănescu 1987: 388)

6. Stelele

E considerat „stea” orice corp ceresc (cu excepția Lunii) care strălucește noaptea pe bolta cerească.

Originea stelelor

Există nenumărate legende și povestiri referitoare la originea acestora. Ele sunt: *stropi de lumină* ai arborelui cosmic ieșit din apele primordiale; *acoliți* (slujitori) *ai Soarelui sfânt și ai Lunii sfinte*; lumini palide ale Raiului ce străbat prin crăpăturile podului de cer; candelile pe care îngerii de noapte le aprind în amurg și le sting în zori; îngeri care vizitând pământul s-au îndrăgostit de cele pământești și Dumnezeu i-a prefăcut în stele; particulele din sufletele oamenilor

care la naștere se urcă la cer și veghează asupra destinului celor din care s-au desprins. (Vulcănescu 1987: 400)

Stelele sunt *indicatorii divini ai destinului uman*, părțile din sufletele oamenilor care la naștere se urcă la cer, se îmbată de lumina cerească și dăinuiesc acolo, veghind asupra destinului celor din care s-au desprins. Când se încheie ursita purtătorului lor de suflet de pe pământ cad din cer, lăsând o dâră de lumină care se stinge apoi. (Vulcănescu 1987: 400) De soarta omului steaua lui nu se desparte niciodată. (Pamfile 2001: 165) Fiecare om are steaua lui în cer ca o candelă, după cum fiecare creștin are o candelă la icoana lui cât trăiește sau la capul lui după ce moare. Candela unui om (cea din Cer) se aprinde odată cu nașterea lui. Când omul moare, steaua lui din Cer cade, cum o fi – mare sau mică. Stelele sunt ca niște lumânări, dar ca un fel de candelă. / Stelele sunt făcliile ce se aprind noaptea, spre a lumina sfânta lume a celor fără de sfârșit. / Stelele sunt ostașii Cerului în luptă cu dracii.

Stelele sunt făcute de Dumnezeu pentru ca: să fie podoabă Cerului; să lumineze noaptea; să arate timpul; să știe Dumnezeu câți oameni are de la Adam încoace. / Stelele luminează pe călători și pe ciobani ca să nu se rătăcească. / Pe Îngerul care se îndrăgostise de o fată pământeană, l-a prefăcut Dumnezeu în *Stea*. (Manoliu 1999 : 167-170)

Tipuri de stele. Importanța mitică a stelelor diferă după mărimi, culori și străluciri. Cele mici, de culori pale și străluciri stinse, aparțin oamenilor obișnuiți; cele mijlocii, de culori vii și strălucire mată, oamenilor de vază, iar cele mari, de culori vii (roșii, verzui, albastre) și strălucire intensă, căpeteniilor. (Vulcănescu 1987: 400) Această categorisire a stelelor corespunde categoriilor de oameni din comunitatea sătească. Stelele sunt atât de multe încât nici nu pot fi numărate. (Vulcănescu 1987: 402)

Dintre stelele care îndeplinesc unele *roluri mitice* fac parte: *stelele logostele, luceferii și cometele*.

Stelele logostele sunt șapte stele care nu stau locului, mutându-se tot spre răsărit. Ele au lumina colorată diferit. Una e roșie, alta galbenă, alta albăstruie, alta vineție, alta portocalie, în toate culorile curcubeului. / Când va fi ca aceste stele să se găsească toate așezate una după alta, într-o linie, ca măregelele, atunci va fi sfârșitul pământului. / Toate aceste stele logostele poartă crugul (bolta) cerului și sunt în mare cinste în lumea nesfârșită a luminilor de pe Cer. (Manoliu 1999 : 170-171)

Pentru români, *stelele logostele* dețin o importanță magico-mitică dovedită de credințe și tradiții. Ele păzesc destinul stabilit de urse fiecărui om. Ele pot

intervenii în norocul solicitantului pe care-l pot modifica parțial. Cu activitatea lor mitică se ocupau *vrăjitorii de stele și cititorii în stele*. “O stea logostea,/ tu, ursita mea, / îndură-te de mine / și fă-mă să-nțeleg / drumul meu întreg, / de mă-nalț sau cad, ...” sau “Tu, stea/ logostea, / (...) / să umbli-n lung și la-n lat / pe unde oi găsi / scrisă ursita lui (numele, n.n.) / la ea să te duci, / cu biciul să plesnești, / din somn s-o trezești, / la mine s-o trimiți, / în vis s-o visez, / aievea s-o văz / (...) / să nu-i vie a dormi, / nici a odihni / pân’la mine n-o veni”. (Vulcănescu 1987: 401)

Vrăjile la stele (Descântecel) sunt practicate de fetele care vor să se mărite sau de o vrăjitoare. (Pamfile 2001: 171) „Stea, stea, draga mea./ Du-te adă data mea./ De-o fi-n sat cu mine./ Să-l aduci până mâine./ D-o fi-n alt sat./ Să-l aduci pe-nserat./ D-o fi-n altă țară./ Să-l aduci mâne seară./ D-o fi peste apă./ Să-i dai o luntriță să treacă”. (Manoliu 1999: 62) Unele stele stau pe loc, altele se învârt în jurul lor sau joacă în nopțile cu ger puternic. Pornind de la această credință se făceau vrăji cu steaua bolnavului pentru însănătoșire și cu steaua fetei necăsătorite pentru aflarea ursitului.

Credința în influența stelelor asupra destinului omenesc a stimulat cercetarea lor de către vrăjitori sau cititorii în stele. Aceștia căutau să prindă lumina stelei logostele într-un vas cu apă și, suflând peste apă, să interpreteze jocul de lumini din vălurile. (Vulcănescu 1987: 401)

Luceferii sunt acele stele mari care deschid și închid porțile nopților. *Luceafărul de seară* (planeta Venus), numit și *Steaua Ciobanului*, este înlocuit spre dimineață de *Luceafărul de zori*, iar dimineața cu *Luceafărul boilor* (numit așa pentru la apariția lui se scoală boii). În afara acestor trei luceferi, care marchează trei secvențe ale nopții, etnoastronomia română menționează un *Luceafăr mare* (steaua Vega) și un altul numit *Zorilă* (steaua Sirius).

Luceferii au fost considerați copiii Soarelui, rezultați din hierogamia Soarelui cu stelele-oameni. În postura de fii ai Soarelui, luceferii se pot înfățișa ca oameni și coborî pe pământ pentru a supraveghea de aproape felul cum sunt reprezentați luminătorii de noapte. (Vulcănescu 1987: 401-402)

Stelele cu coadă (cometele) sunt considerate de rău augur. Cele cu coadă lungă și luminoasă prevesteau cataclisme, războaie, molime.

Sfârșitul lumii va fi vestit de o stea cu coadă. / Sunt semne dumnezeiești prin care lumea e vestită că o așteaptă mari nenorociri ca: războaie sângeroase, molime mari la oameni și vite, foamete. (Manoliu 1999: 173) Stelele cu coadă, numite și *stele cu coame*, *stele comate* sau *stele luminoase*, sunt considerate a fi vestitoare de nenorociri și osândă pentru răutățile omenești. (Pamfile 2001: 168)

Stelele căzătoare sunt stele care cad (mari, rotunde și câteodată lungărețe) și intră în casele oamenilor sau cad pe pământ sau chiar pe oameni. Acestea sunt zmeii, sau balaurii, sau zburătorii, care umblă noaptea ca să pocească sau să omoare pe oamenii pe care îi întâlnesc în calea lor. De aceea aceste stele sunt numite și **Stele rătăcitoare** sau **călătoare**. / Când zmeii intră prin casele oamenilor, se lasă la fetele și flăcâii îndrăgostiți ca să-i chinuiască. / Stelele căzătoare sunt dracii izgoniți din Cer. / Stelele călătoare pot fi și vrăjite; cu această vrajă își află fetele încotro e ursitul lor. Căci sunt unii care opresc steaua călătoare în loc și rânduiesc apoi ca acea stea să plece din nou; și încotro o pornește Steaua, într-acolo e ursitul fetei. (Manoliu 1999: 171-172)

Stelele sunt ostașii cerului. **Căderea bolizilor** (meteoriților) e asociată cu *deschiderea cerurilor* în noaptea de Bobotează și la Sf. Andrei (30 nov.). / Spre deosebire de acestea **stele care urcă pe cer** sunt considerate prevestitoare de nuntă. (Pamfile 2001: 167-168)

7. Constelațiile

Constelația este o grupare aparentă de stele în aceeași regiune a cerului, având o configurație specifică, stabilă pe o perioadă lungă de timp. Numărul și forma constelațiilor din astronomia populară românească diferă de cele ale astronomiei clasice greco-latine sau a celei oficial recunoscute în zilele noastre, țaranul român având adeseori alte repere și interpretări ale grupărilor de stele de pe harta cerească.

Chiar și între folcloriștii sau etnologii care au încercat să sistematizeze cunoștințele populare din acest domeniu sunt diferențe în ceea ce privește identificarea sau denumirea constelațiilor. Tabelul sinoptic întocmit de Mircea Vulcănescu în *Mitologia română* (Fig. 3) prezintă în paralel grupurile de stele după etnoastronomia mitică românească și constelațiile după astronomia generală, ceea ce permite a se vedea că, dintr-un total de 37 de constelații, 9 coincid, 7 (respectiv 5) există doar în una din cele două clasificări, iar 5 (respectiv 6) lipsesc fie dintr-o clasificare, fie din cealaltă.

În volumul său, *Mic tratat de astrologie și meteorologie țărănească*, **Vlad Manoliu** face o sinteză a informațiilor apărute în acest domeniu, pornind de la clasicii folcloristicii române și până la informații de teren dar, mai ales, bibliografice din domeniul etnografiei, magiei, mitologiei, istoriei sau antropologiei culturale.

Calea Lactee

Este cunoscută și sub alte denumiri: *Calea Laptelui*; *Drumul robilor*; *Calea lui Traian*, *Troian* sau *Calea Robilor* (...)

Dumnezeu a lăsat-o sus pe Cer ca să știe românii pe unde să o apuce când se întorceau din robia tătarască. / Traian, robind pe daci și ducându-i la Roma, aceștia au fugit înapoi venind numai noaptea pe *Troian*.

Drumul Robilor e numit așa, căci pe acest drum trebuie să meargă la Împărăția Cerurilor toți aceia care sunt robi pe acest pământ. / Pe acest drum se duc sufletele morților la rai. (Manoliu 1999: 173-175) O altă credință ne spune că pe acest „drum” vom merge cu toții la Judecata de Apoi, în fața lui Dumnezeu, ca să dăm socoteală de tot ceea ce am săvârșit în această viață. (Pamfile 2001: 180)

Drumul robilor mai era cunoscut și sub următoarele denumiri: *drumul orbilor*, *calea țiganului*, *calea șchiopilor*, *paiete țiganului*, *crângul cerului*, *brâul* sau *brâul luminos al cerului*. (Pamfile 2001: 177)

Constelația Carul Mare

Această constelație (*Ursa Mare*) se mai numește și *Ursul Mare*, *Cei șapte boi cu steaua*, *Văcarul* (*Cărăușul* sau *Ucigă-l Toaca* sau *Ucigă-l Crucea*, *Cățelușa Paloșchița* și *Ursul* sau *Lupul*). (Otescu 2002:43)

Carul Mare închipuie și *șapte boi* pe care-i păzește *văcarul*. (Pamfile 2001: 155) Carul Mare, care are patru roți și trei perechi de boi, suia un deal. Și când cei doi boi dinainte suiseră în vârful dealului, iacătă și Dumnezeu care zice căraușului „La deal, la deal, cu ajutorul lui Dumnezeu”. Cărăușul care era cam supărat, a răspuns: „De acum, ori o vrea Dumnezeu, ori n-o vrea, eu tot am ajuns în vârful dealului”. Atunci Dumnezeu ca să-l smerească, a făcut ca boii din frunte să dea înapoi, așa că înainte n-au mai vrut să tragă; o roată s-a smintit din loc și toată greutatea carului s-a lăsat pe acea roată. De atunci Carul Mare se învârtește îndărăt. (Manoliu 1999: 175)

Carul Mic (*Ursa Mică*) se mai numește și *Ursul Mic*, *Plugușorul* sau *Grapa* cu steaua *Stâlpul* (**Steaua Polară**) numită și *Candela Cerului*, sau *Împăratul*, sau *Steaua Ciobanului*, sau *Țagâra*. (Otescu 2002:43)

Constelația Racul

Când Hristos a fost răstignit pe cruce, schingiuitorii lui au vrut să-i bată patru piroane în corp. (...) Racul însă a furat pironul cel mai lung și s-a strecurat cu el prin fugă, mergând îndărăt. De atunci Mântuitorul, drept recunoștință, a binecuvântat racul să poată fi mâncat de către toată lumea și în zilele de post ca și în cele de dulce. (Manoliu 1999: 176)

Steaua Aldebaran

Steaua Aldebaran din constelația *Taurul* este numită de țărani: *Luceafărul Porcesc*, *Porcarul* sau *Deșteptătorul*. / Când răsare *Porcarul* se deșteaptă porcii și încep să grohăiască; semn că se apropie ziua. (Manoliu 1999: 176)

Pleiadele

Fac parte din constelația *Taurul*. Țăranii le mai spun *Cloșca cu pui*, *Găină* sau *Găinușa*. / Cine se scoală în fiecare dimineață în Postul Sfântului Petru, ca să

vadă când răsare Cloșca, acela nu va duce lipsă de nimic. / Dacă se ivește pe cer Cloșca la Drăgaică (Sânziene), are puterea să facă să crească păpușoiul, de-l vezi cu ochii cum crește. / Când înnoptează și Găinușa e la toacă, atunci oamenii știu hotărât că oaia se satură de iarbă. (Manoliu 1999: 177) Are șapte stele și slujește foarte mult țăranilor în orientare. / Cine le va vedea (...) va avea mare noroc. / Cloșca se mai cheamă și *Stelele ciobanului*. / Unii numesc Cloșca și *Scroafă cu porcei*. (Pamfile 2001: 161-162)

Steaua Vega

Steaua Vega este ciobanul din constelația *Lira* și este numită de țărani *Ciobanul sau Luceafărul cel Mare de la miezul nopții* sau *Luceafărul cel Frumos* sau *Regina Stelelor*.

Ciobanul se vede pe Cer până la ziuă. / I se zice și *Regina Stelelor* căci și stelele pe cer au un conducător sau cârmuitor, după cum au și oamenii pe pământ. (Manoliu 1999: 177)

Constelația Sfredelul

Face parte din constelația *Carul Mare* și o parte a constelației *Orion* cu care țăranii formează constelația *Sfredelul* sau *Spițelnicul*.

Orion are trei stele în mijloc: ele se numesc *Trisfertitele* (Sf. Vasile, Grigore și Ioan), *Cei trei Crai*, *Craii de la Răsărit*, *Toiegele* sau *Cingătoarea Regelui*. *Trisfertitele* împreună cu steaua *Rigel* și o altă stea, formează *Rarița* sau *Rarițele*. (Pamfile 2001: 162)

Trisfertitele cu *Betelgeuse* alcătuiesc *Sfredelul Mare*, *Sfredelul*, *Spițelnicul* sau *Spițelnicul Mare*. (Pamfile 2001: 162)

În vremea de demult, un om căuta comoara lui Iov în Cer și găsind-o a înfipt *sfredelul*, care se vede și azi în apropierea *Drumului Robilor*. Pe urmă s-a întors acasă și a luat carul cu boi spre a merge să-și ia comoara. (...) Dacă omul va ajunge să-și încarce comoara, atunci lumea se schimbă. Dumnezeu va seca toate apele de pe suprafața pământului și va fi ploaie într-o parte a lumii numai cu bani de argint; iar oamenii crezând că plouă cu apă, vor alerga acolo ca să-și potolească setea. (Manoliu 1999: 177-178)

Steaua Sirius

Steaua *Sirius* din constelația *Câinele Mare* este numită de țărani *Luceafărul din Zori*, *Luceafărul de dimineață*, *Zorilă* / Răsare în zori, când lumina zorilor șterge treptat lumina celorlalte stele. *Zorilă* singur se luptă cu zorile și se vede falnic până începe să se lumineze de ziuă. (Manoliu 1999: 178)

Câinele mare și *Câinele mic* sunt numiți *Dulăul* și *Cățelul*. (Pamfile 2001:164)

Constelația Capricorn

Țăranii îi spun *Țapul* sau *Cornul caprei* (*Coarnele caprei*). / Atunci când fulgeră în *Cornul Caprei* ploaia e sigură. (Manoliu 1999: 178)

Constelația Peștii

E numită de țărani *Peștii* sau *Crapii*. / După credința unora, aceștia sunt cei doi *pești* cu care a hrănit Hristos pe cei cinci mii de oameni. (Manoliu 1999: 179 și Pamfile 2001:161)

Constelația Ophiucus

Constelația Ophicus (*Șarpele*) este numită de către țărani *Calea Rătăciților*. / Șarpele care a ademenit-o pe Eva. / Pe această Cale a Rătăciților vor umbla oamenii păcătoși, rătăcind zăpăciți, la a doua venire a Mântuitorului, când vor auzi judecata Lui. (Manoliu 1999: 179 și Pamfile 2001:161)

Constelația Vulturul

Constelația Vulturul sau *Vulturul Domnului* este numită de țărani *Fata de Împărat cu cobilița*. / De cârligele cobiliței sunt atârinate donițele (cofele sau gălețile) în care Fata de Împărat duce apă spre a răcori sufletele morților păcătoși duși în Iad. (Manoliu 1999:179) Steaua *Altair* este fata iar cele două stele, cârligele cobiliței. / Prin Bucovina se cheamă *Fata cu coromâsla*. (Pamfile 2001:158)

Constelația Delfinul

Constelația Delfinul este numită *Crucea* sau *Crucea Mică*. / Ea închipuie *Crucea de mână* cu care merg preoții la zi-ntâi. (Manoliu 1999: 180 și Pamfile 2001:157)

Constelația Lebăda

Constelația Lebăda este numită *Crucea*, *Crucea Mare* sau *Crucea de la Miezul Noptii* / În închipuirea poporului aceasta e crucea pe care a fost răstignit Hristos. De aceea, când țăranii o văd noaptea, se închină la ea zicând că li s-a arătat Iisus Hristos. (Manoliu 1999: 180)

Prin unele părți se cheamă și *Cobilița ciobanului*, ciobanul având două găleți în cobiliță și una în mână. Stelei din mijlocul crucii i se zice și *fântână* sau *fântâna din răscruci*. (Pamfile 2001:157)

Zodiile

Sunt cele douăsprezece constelații ale zodiacului. Fiecare constelație (zodie) corespunde unei anumite luni a anului în care se naște cineva. Conform credințelor populare se consideră că aceste zodii pot avea o influență bună sau rea asupra destinului fiecărui om.

Zodiile sunt niște ființe cu înfățișarea numelui ce-l poartă. Ele țin în mâinile lor soarta oamenilor. Fiecare om are o soartă după zodia în care s-a născut. (Manoliu 1999: 180)

În primul studiu românesc asupra astronomiei populare, *Credințele țaranului român despre cer și stele*, **Ion Otescu** consemnează un număr de 39 constelații țărănești care sunt „la fel cu ale cerului clasic, ceea ce explică originea romană a românilor”.

Diferențele față de clasificările astronomiei clasice greco-romane s-au produs fie prin simplificarea unor constelații, care au fost reduse numai la părțile lor esențiale (*Gemeni, Taur*), fie datorită unor alte subîmpărțiri (*Orion*). În ceea ce privește denumirea acestora, fie s-a menținut denumirea clasică, dar dându-i-se o explicație creștină (*Fecioara*), fie s-a înlocuit vechea denumire, parțial prin tălmăcire (*Hercule* devenind *Omul*), sau total, păstrându-se numiri comune care reprezintă îndeletniciri ale oamenilor (*Văcarul, Vizitiul*) sau animale. Chiar mai mult decât atât, uneori s-au creat alte legende după spiritul și credințele românilor multe dintre ele având o asemănare cu obiectul închipuit, fapt care se întâlnește foarte rar în constelațiile astronomice (*Scaunul, Crucile, Secera, Coasa* smd.). (Otescu 2002:45)

Având drept punct de referință lucrarea d-lui Otescu, **Tudor Pamfile** analizează cele mai importante constelații astronomice menționând denumirea precum și credințele populare legate de acestea sau numai de o parte a lor, care au ajutat la formare altor grupuri de stele.

Succint, acestea sunt:

1. **Ursa Mare** și **Ursa Mică** se numesc *Carul Mare* și *Carul Mic*. Prin unele părți se numesc *Ursul mare* și *Ursul mic* iar acesta se mai numește și *Plugușorul* sau *Grapa*.
2. **Steaua polară** – steaua din capul oiștii carului mic – se cheamă *Împărat, Candela cerului, Stâlp, Steajăr* sau *Steaua ciobanului*.
3. **Dragonul** este numit *balaur* sau *zmeu*. Acest balaur, în timp de ploi și furtuni mari, învie și se joacă printre nori.
4. **Hercule** este *Omul*.
5. **Lira** se numește *Ciobanul cu oile*, steaua *Vega* fiind ciobanul, iar cele patru stele, oile. Ciobanul se mai cheamă și *Luceafărul cel mare de miezul nopții, Luceafărul cel frumos* sau *regina stelelor*.
6. **Crucea** se cheamă *Cruce, Crucea mare* sau *Crucea miezului nopții*. Prin alte părți i se spune *Cobilîța ciobanului*.
7. **Delfinul** se numește *Crucea* sau *Crucea Mică* sau *Crucea fârtatului* (fratelui de cruce).
8. **Vulturul** este *Vulturul* sau *Vulturul Domnului*. Cu steaua *Altair* și cele două

stele luminoase vecine formează constelația *Fetei de împărat cu cobilița*. O altă denumire este *Fata cu coromâsla* (cobilița).

9. Cefeu se numește *Coasă* (Fig. 4). Cele trei stele în linie dreaptă alcătuiesc *coporâșca*.

10. Perseu se numește *Căpățâna*, *Carul dracului* (cu care se vor căra păcătoșii la iad, la sfârșitul lumii), *Toporul* sau *Barda*. (Fig. 5)

11. Cassiope se numește *Scaunul lui Dumnezeu* sau *Mănăstirea*.

12. Andromeda este *Jgheabul puțului* (puțul fiind *Pegasul*).

13. Pegasul se numește *Toacă* sau *Gavădul Mic*. Împreună cu Andromeda formează *Puțul cu jgheab*.

14. Vizitiul se numește *Vizitiu*, *Trăsură*, *Surugiu*, *Ocol*, *Țarc*, *Carul lui Dumnezeu* sau *Capră*.

Cele trei stele mici de lângă *Capră* (numiți și *Iezii*) se mai numesc *Sfredelul mic*, *Burghiul* sau *Sfredelul pământului*.

15. Văcarul poartă același nume.

16. Coroana boreală se numește *Hora* (formată din *Fata mare din horă* și *Lăutarii*), *Casa cu ogradă (curte)*, *Coliba* sau *Cociorva*.

17. Ophicus și **Sarpele** se numesc *Calea Rătăciților*, pe unde vor umbla oamenii păcătoși, rătăcind zăpăciți, la a doua venire a Mântuitorului, când vor auzi judecata Lui.

18. Peștii se numesc tot *Pești* sau *Crapi*.

19. Berbecul e tot *Berbec* dar țărani nu-i văd decât coarnele.

20. Taurul e numit tot *Taur*, *Gonitor* sau *Cap de bou*.

21. Steaua **Aldebaran** este numită *Luceafărul porcesc* sau *Porcar*, având alături *vieri*, *porcii* sau *scroafa cu porcei*. Prin unele părți i se zice *Deșteptătorul* și la a ei răsărire încep să cânte cocoșii, iar strigoii, joimărițele și alte duhuri rele pier ascunzându-se în gropile lor.

22. Pleiadele se mai numesc *Găină*, *Găinușă*. Are șapte stele care servesc țăranilor în orientare. *Cloșca* se mai cheamă și *Stelele ciobanului*.

23. Gemenii (Castor și Polux) se numesc *Gemeni* sau *Frați*, uneori fiind numiți *Romul* și *Remul*.

24. Racul poartă același nume.

25. Leul se mai numește *Cal* dar și *Leu* (mai rar).

26. Virginia se numește *Fecioară* cu referire la Fecioara Maria.

27. Balanța se numește *Balanță* sau *Cântar*(ul) cu care Hristos va cântări, la Judecata de Apoi, faptele oamenilor.

28. Scorpionul este *Scorpio* cu ochi de sânge și gheare întinse.

29. Săgetătorul e numit *Arcaș* și se consideră a fi un războinic roman.

30. Capricornul este denumit: *Țap*, *Cornul caprei* sau *Coarnele caprei*.

31. Orion cu cele trei stele în mijloc numite: **Trisfertitele** (Fig. 6) (Sf. Vasile, Grigore și Ioan), *Trisfetitele*, *Cei trei crai*, *Craii de la răsărit*, *Toiegele* sau

Cingătoarea regelui. Trisfertitele, împreună cu steaua **Rigel** și o altă stea, se numesc *Rarița* sau *Rarițele* (Fig. 7), numite pe alocuri și *Raliță*, *Plug* sau *Greblă*. Arcul de șapte stele dintre Trisferite se cheamă *Secere*. Trisfertitele împreună cu steaua **Betelgeuse** alcătuiesc: *Sfredelul Mare*, *Sfredelul*, *Spițelnicul* sau *Spițelnicul mare*.

32. Câinele mare și Câinele mic sunt numite *Câinele* sau *Dulăul* și *Cățelul*. Steaua *Sirius*, din *Câinele mare*, se cheamă *Zorilă*, *Luceafărul din zori*, *Luceafărul de dimineață* sau numai *Luceafărul*. *Câinele mic* se mai numește și *Sfredel* sau *Spițelnicul mic*.

33. Balena se numește *Chit*.

34. Porumbița are același nume. A fost trimisă de Noe ca să vadă dacă apare pământ uscat iar aceasta s-a întors cu o ramură de măslin în cioc.

35. Corbul are același nume.

36. Leul mic este *Lupărie* sau *Haita de lupi*. (Pamfile 2001: 155-165)

Lumea stelară ne apare ca o lume umanizată, o lume de obiecte mai mari decât cele care ne sunt familiare. Cerul apare ca „o lume de arhetipuri de la care obiectele de aici și-ar lua asemănarea. „Se zice că toate stelele sunt puse în formă de unealtă”. (Otescu 1944: 46)

Astronomia populară românească relevă particularități în ceea ce privește gruparea stelelor în constelații, fenomen specific oricărei civilizații. I. Otescu exemplifică această afirmație prin constelația *Orion* care nu are un echivalent românesc, gruparea diferită a stelelor fiind inclusă în alte constelații (*Rarițele*, *Grebla*, *Magii*). Acest fapt se datorează specificului nostru ocupațional, societatea românească tradițională fiind de tip agricol sau pastoral și nu de navigatori maritimi. (Otescu 1944: 47)

Pentru a înțelege mai bine asemănările și deosebiri care există între constelațiile țărănești și cele ale astronomiei clasice, anexăm o hartă a constelațiilor vizibile din emisfera boreală (Fig. 8) precum și câteva dintre cele mai importante constelații astronomice.

O altă contribuție importantă în domeniul etnoastronomiei sau astronomiei populare românești îl datorăm omului de știință **Ion I. Ionică** care, în 1931, într-un plan de cercetare a vieții spirituale a satului românesc (în speță monografia satului Drăguș) a alcătuit un capitol special numit *Mitologie și știință populară*, cu rostul de a grupa reprezentările și explicațiile pe care localnicii de dădeau fenomenelor naturii, care acopereau „distanța de la astre până la firul de iarbă și până la omul însuși”.

Lucrarea *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Manifestări spirituale. Reprezentarea cerului*, publicată în 1944 la București, este rezultatul a două campanii de cercetare efectuate în 1932 și 1934 la Drăguș, Făgăraș.

Capitolul *Fizica cerească descriptivă* prezintă concepțiile locale despre: a) soare și lună; b) Constelații (și o hartă a cerului); c) Stelele, cometele,

meteoriții, toate urmate de o interpretare de ansamblu. Ca tematică acest capitol este subîmpărțit în două secțiuni: *cerul* cu aștri și constelațiile sale și *pământul* cu meteoriții săi, cu vântul și fulgerul, cu grindina, ploaia etc. În fapt, aceste teme reprezintă două domenii ale științei populare: **astronomia** și **meteorologia**.

Al doilea capitol se referă la caracterul utilitar al cunoștințelor, constelații de anotimp, răspândirea cunoștințelor despre cer, constelații pastorale și constelații agricole precum și calea spre știință, iar al treilea capitol prezintă marile cadre: coordonatele spațiale, un tabel cu reprezentarea cerului, ziua și viziunile sale, săptămâna și luna, timpurile anului și calendarul.

I.I. Ionică alcătuiește un tablou cu cele 18 constelații cunoscute de întregul sat dar menționează și anumite stele mai importante cum ar fi *Steaua Ciobanului* (Steaua Polară) sau *Nusceferii* (Luceferii, stele luminoase), care pot fi categorisiți în funcție de trei criterii: de mărimea lor (stele sau planete luminoase de mărimea întâia); de poziția lor în raport cu crucea stelară (*de Miază-zi*, *de Miază-noapte*, *de Răsărit* sau *de Sfințit*); de momentul apariției lor pe bolta cerească (*Nusceafărul de zi*, *de Vecernie* sau cel *de la Miezul nopții*).

Amintim constelațiile cunoscute la acea vreme de drăgușeni, fără însă a insista asupra lor: 1. **Drumu'** (*Drumu' călătoriilor*, *Calea Laptelui* respectiv *Calea Lactee*); 2. **Crucea** (formată din cele patru stele ale constelației *Delfinul*); 3. **Carul** (*Carul Mare*); 4. **Carul Mic**; 5. **Găina** (*Găinușa* sau *Cloșca cu pui*, din constelația *Pleiadelori*); 6. **Rarița** (*Rarițele*, din constelația *Orion*); 7. **Sfredelul** (*Sfredelul Rusaliilor*); 8. **Comoara** (steaua *Pollux* din constelația *Gemenilor*); 9. **Grebla** (o parte din *Orion*); 10. **Cobilele** (probabil constelația *Lebăda*); 11. **Doielele** (*Douțele*, posibil stelele *Castor* și *Pollux*); 12. **Purcariu și porcii** (constelația *Hyadele*, steaua *Aldebaran* și alte câteva stele); 13. **Ciobanul și oile**; 14. **Jumătatea de pită**; 15. **Fata** (*Fata purcariului* sau *Fata de împărat*); 16. **Purcăreața**; 17. **Gemenii** (două stele din constelația *Vizitiul*); 18. **Steaua Ciobanului** (*Steaua Polară*). (Otescu 1944: 21)

Autorul remarcă faptul că „descrierile acestea, când sunt libere, nu sunt totdeauna riguroase, „ele trebuie verificate în observație alături de informator”. Aceste constelații se regăsesc pe „Harta cerului la Drăguș”, întocmită de I. I. Ionică (Fig. 9) cu această ocazie.

Cunoștințele de astronomie populară erau deosebit de utile în special în anumite ocupații precum *pădurăritul* și *oieritul*. „Pornitul la pădure și colindatul cu oile se fac sub privegherea cerului de dimineață. / De mulți ani, când ne duceam pe iarnă la pădure, și vedeam ori Găina, ori Nusceafăru' știam cât ie ceasu', cât mai ie până dimineață”. Oieritul: „Apă ciobanii tot după nusceferi se uita: noa' uite nusceafăru' de sară, o mers până la amiază, nu mai scoatem oile” sau „Am tot fost pe la oi și ne-am tot uitat (la stele). Ne spunea(u) oamenii bătrâni de la noi: mai ie atâta până la ziouă, că uite Găina unde ie! Cunoștea timpu' pă cer.”

(Ionică 1944: 48)

Caracterul utilitar al cunoștințelor de astronomie era dovedit prin funcția pozitivă pe care acestea le aveau în mediul lor sătesc originar, fiind rezultatul unor nevoi precise de orientare în timp și spațiu ale unui grupului social precum și de măsurare a timpului. Iată doar câteva exemple din sistemul de cunoaștere și împărțire a timpului (cronometrie): „Cân' să vedea Rarișele, cân' să vedea Nusceafăru' de dimineață, cân' să vedea Găina și chiar Caru' se orienta (omul) și știa cât mai ie până la ziuă sau ie timpul cutare”. „Cân' ne duceam sara'n șezătoare pe ce cunoșteam vremea? Pe Găină. Mai demult noi n'aveam ceas. Numa' pe Găină, pe Nusceafăr, pe Lună cunoșteam”. O altă informatoare menționa: „Cân' ieșeam din șezătoare iarna cu furca, mi-arăta mama, și zîcea: uite Găina'n amiază, ie ceasu' doisprezece”. (Ionică 1944: 49)

Apariția sau dispariția vreunui astru sau constelații reprezentau un sistem orar pentru localnicii unei comunități sătești. Dar stabilirea timpului în funcție de aștri era condiționată și de anotimpul anului, fapt care determina înălțimea sau coborârea aștrilor: „Cân' sfințește soarele și ie Crucea la amiază', atunci ie iarna la jumătate”. (Ionică 1944: 49)

O importanță deosebită în cadrul constelațiilor o aveau așa-zisele *constelații de anotimp*. Nu orice constelație putea fi luată drept reper pentru stabilirea timpului. Dintre cele mai cunoscute în lumea satului tradițional amintim: *Nusceafărul de dimineață*, *Carul*, *Rarișele* și, uneori, *Sferedul* și *Crucea* dar, mai cu seamă, *Găina*. *Găina* și *Rarișele* sunt constelațiuni matinale în epoca începătoare a verii și le întâlnim în tot timpul călduros în orele care preced zorii. Spre sfârșitul toamnei le regăsim [ca și] constelațiuni de seară și de noapte. (...) Ori aceste două epoci corespund cu două perioade distincte de activitate socială. Epoca de început de vară coincide cu ridicarea turmelor și a ciobanilor la munte. Data festivă a plecării lor e 21 Mai, Sfinții Constantin și Elena, fapt care corespunde, în calendarul local din Drăguș, cu începutul verii.

Cea de-a doua epocă, de toamnă târzie, e epoca la care munca câmpului e încheiată. Acum doar bărbații se duc la pădure după lemne. Dar în sat, odată cu serile mai lungi, se începe tot mai intensă viața socială interioară. E timpul șezătorilor și a torsului pentru femei. La această dată *Găina* se vede tot mai mult (Cân' vine *Găina*'n Amiază știu că-i ziuă'n Octobăr”. *Găina* este adevăratul ornic al satului. (Ionică 1944: 50-52)

O altă clasificare a constelațiilor poate fi întocmită în funcție de specificul ocupațional. I. Ionică consideră că, având în vedere ocupațiile de bază ale țaranului român, locuitor sedentar de milenii pe această vatră strămoșească, putem conchide că avem *constelații agricole* (*Rarișele*, *Grebla*, *Cornul plugului*) și *pastorale* (*Ciobanul cu oile*, *Porcarul* și *porcii*, *Jumătatea de pită*, *Doielele* („astea sânt ale ciobanilor; ei țin la iele”). (Ionică 1944: 59)

I. Ionică aprecia că societăți pastorale sau agricole se vor exprima în

grupuri stelare deosebite de acelea ale unei societăți de navigatori maritimi, iar între primele două vor fi iarăși nuanțe deosebitoare. Mediul păstoresc e mult mai propice dobândirii și difuziunii cunoștințelor astronomice decât mediul agricol. Există diferențe notabile între informațiile săteanului plugar și a celui care a fost la oi. Interesul ciobanilor pentru stele s-a datorat drumurilor lungi pe care aceștia le-au parcurs dintotdeauna după apusul soarelui sau, mai ales, înainte de revărsatul zorilor. Credințele populare locale consideră că „ciobanul n'are somn” și că el „nu va fi judecat la Venirea a doua, pentru neîntrerupta lui veghe, va fi primit de-a dreptul în rai” sau „Care păzește vite, aia știi stelele. Păi eu sânt plugar, sara sânt obosit și mă culc. Ciobanu', vezi mai vine lupu' la oi, ie deștept toată vremea. (...) Iei știi toate stelele ceriului”; Autorul mărturisește că „informațiile mele cele mai bogate le-am avut întotdeauna de la ciobani, a căror autoritate în această privință e îndeobște recunoscută în sat. Ciobanii alcătuiesc adevărate confrerii de cunoscători de stele, iar răspândirea și păstrarea cunoștințelor de astronomie populară s-a făcut prin tradiție orală. (Ionică 1944: 60)

Cunoașterea empirică a hărții noastre cerești, rezultată din nevoi practice de orientare și cronometrie, a fost, așa cum am amintit, timp de milenii doar în atenția unor categorii ocupaționale și nu o știință. Abia în secolul XX această disciplină a devenit o știință propriu-zisă. Cu toate acestea observațiile empirice și sistemele de reprezentări, născocite de imaginația țaranului român, rămân fundamentale pentru dezvoltarea acestei științe atât de fascinante.

Bibliografie:

CIAUȘANU, Gh. F.

2007 *Superstițiile poporului român. În asemănare cu ale altor popoare vechi și noi*, Editura Saeculum I.O.; București;

EVSEEV, Ivan

1998 *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Editura Amaracord, Timișoara;

GHINOIU, Ion

1988 *Vârstele timpului*, Editura Meridiane, București;

IONICĂ, I. Ion

1944, *Drăguș, un sat din Țara Oltului (Făgăraș). Manifestări spirituale. Reprezentarea cerului*, Institutul de Științe Sociale al României, București;

MANOLIU, Vlad

1999 *Mic Dicționar de astronomie și meteorologie țărănească*, Editura Mentor; București

MUȘLEA, Ion – BÎRLEA, Ovidiu

1970, *Tipologia folclorului din răspunsurile la chestionarele lui B.P. Hașdeu*, Editura Minerva, București;

OLINESCU, Marcel

2001 *Mitologie românească*, Editura Saeculum I.O.; București

OTESCU, Ion

2002 *Credințele țaranului român despre cer și stele*, Editura Paideia; București

PAMFILE, Tudor

2001 *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*, Editura Paideia; București

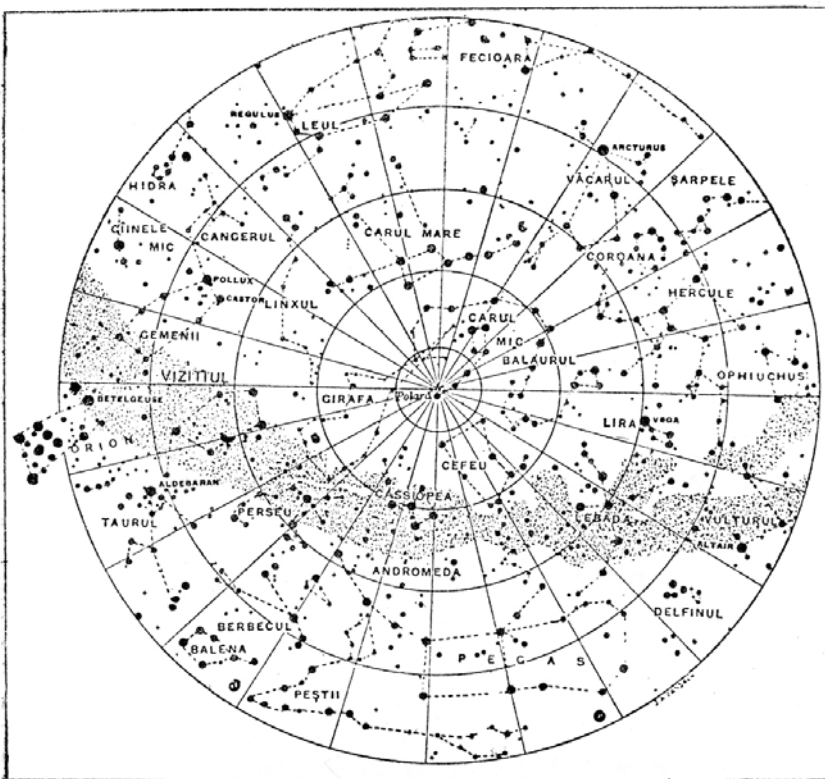
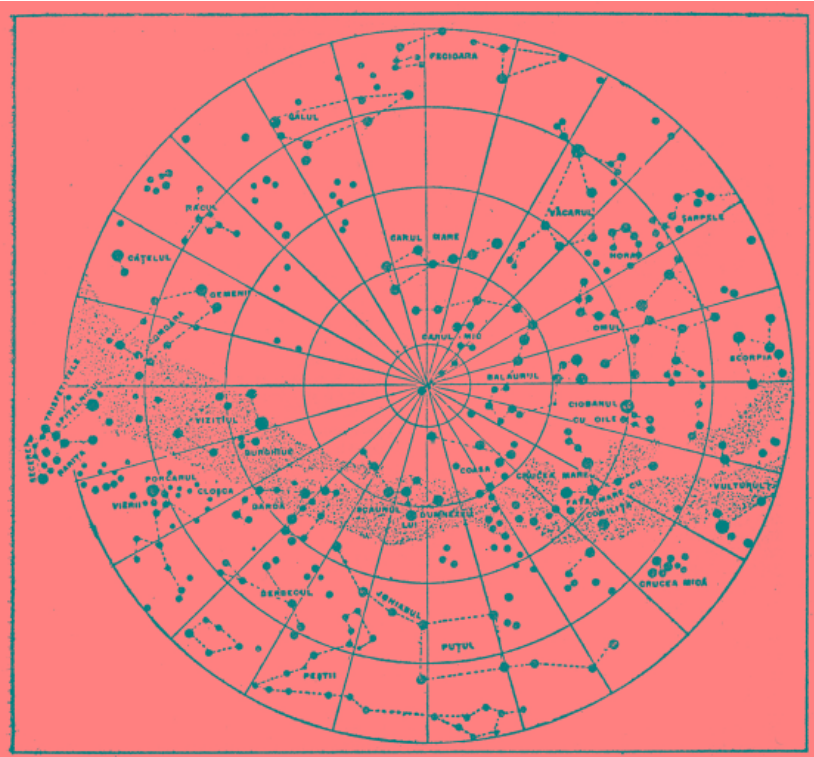
TALOȘ, Ion

2001 *Gândirea magico-religioasă la români. Dicționar*, Editura Enciclopedică, București;

VULCĂNESCU, Mircea
1987 *Mitologie română*, Editura Academiei Republicii Socialiste
România, București;

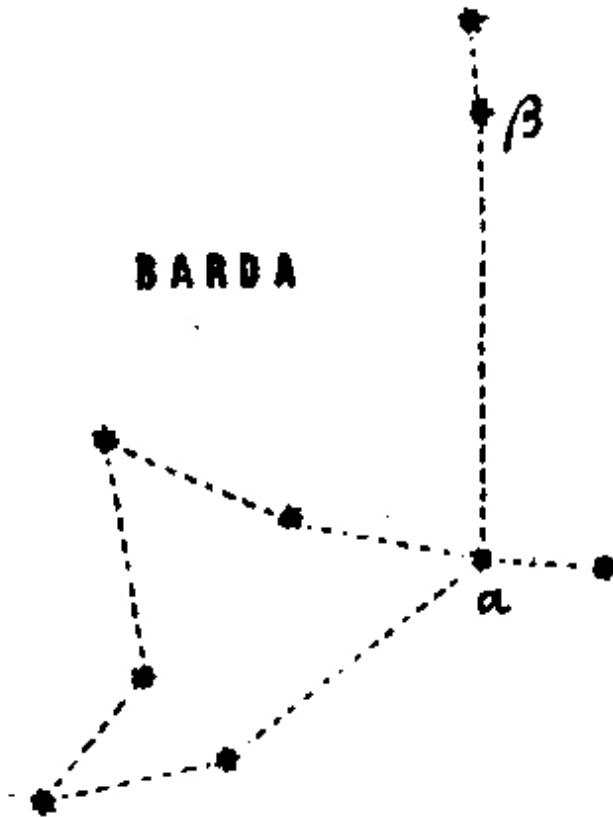
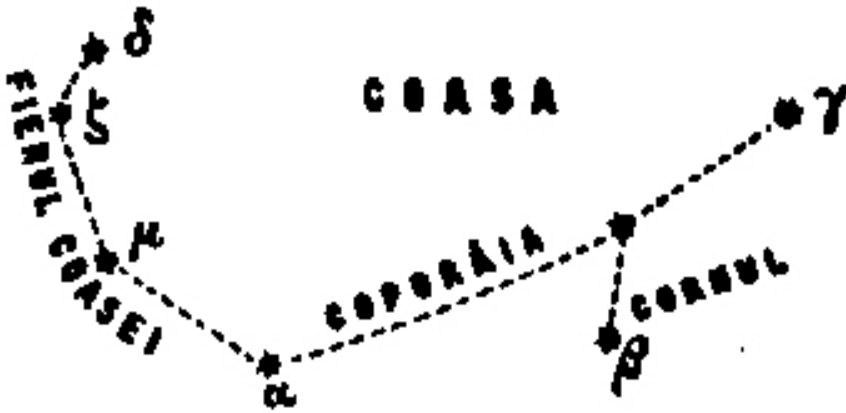
LISTA FIGURILOR

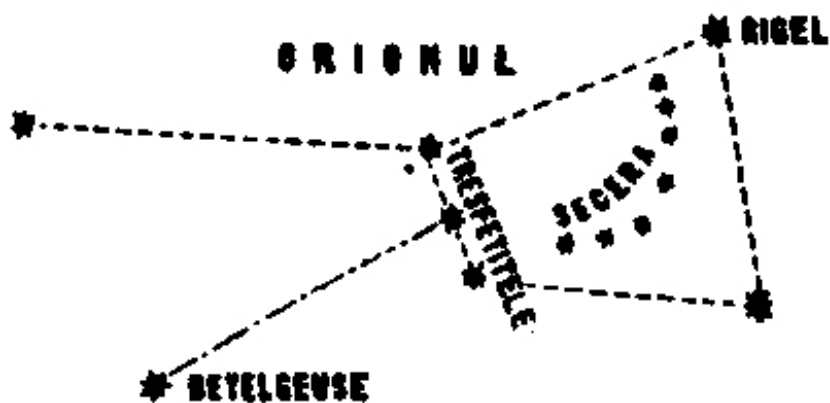
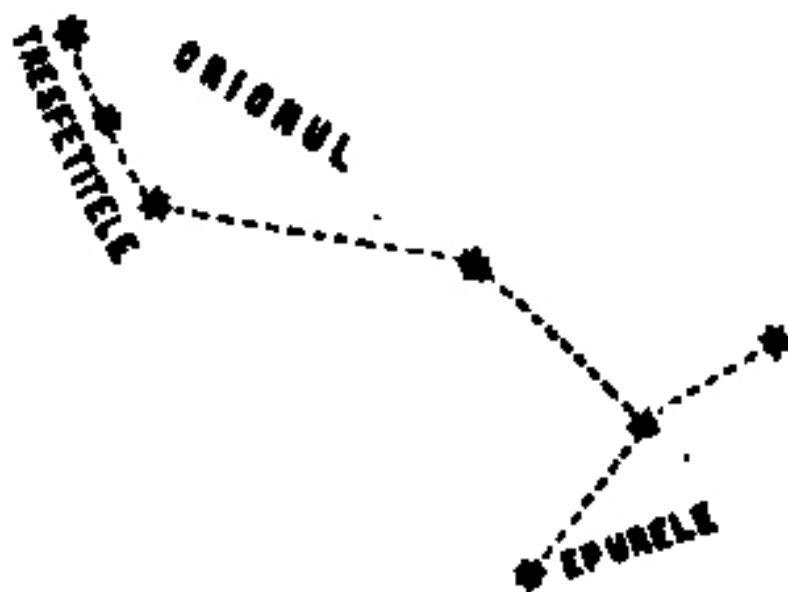
- Fig. 1. Grupurile de stele după etnoastronomia mitică română - Mircea Vulcănescu.
- Fig. 2. Constelațiile după astronomia generală - Mircea Vulcănescu.
- Fig. 3. Tabelul sinoptic al grupurilor de stele după etnoastronomia mitică română și
constelațiile după astronomia generală - Mircea Vulcănescu.
- Fig. 4. Coasa (Cefeu) - Ion Otescu.
- Fig. 5. Barda (Perseu) - Ion Otescu.
- Fig. 6. Trisfertitele și Epurele (Orion) - Ion Otescu.
- Fig. 7. Rarița și Spițelnicul Mare (Orion) - Ion Otescu.
- Fig. 8. Constelații vizibile din emisfera de nord (boreală)
- Fig. 9. Harta cerului la Drăguș – Ion I. Ionică

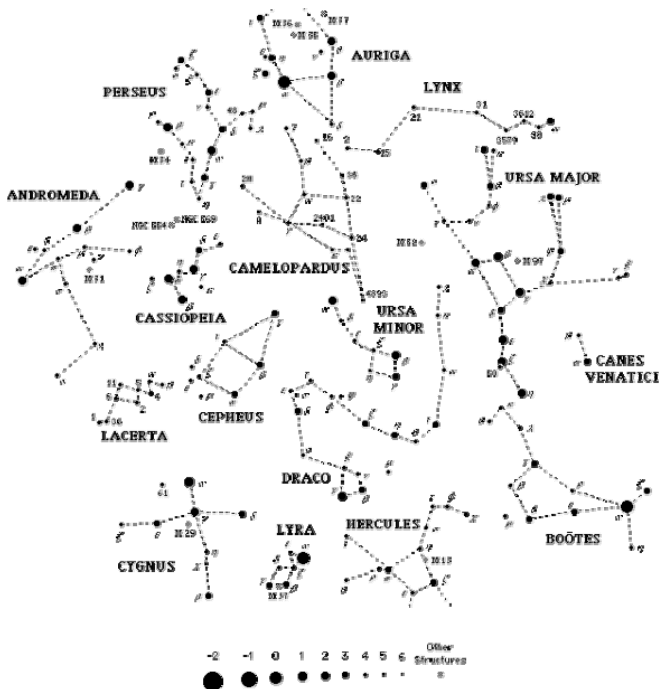
TABEL SINOPTIC

Grupurile de stele după etnoastronomia mitică română	Constelațiile după astronomia generală	
1. = Fecioara	= Fecioara	1
2. ○ Calul	○ Leul	2
3. = Văcarul	= Văcarul	3
4. = Șarpele	= Șarpele	4
5. ○ Hora	○ Coroana	5
6. + Omul	- -	6
7. + Scorpia	- -	7
8. - -	+ Hercule	8
9. ○ Ciobanul cu oile	○ Lira	9
10. ○ Crucea mare	○ Lebăda ○	10 + 11
11. ○ Fata mare cu cobilița		
12. = Vulturul	= Vulturul	12
13. ○ Crucea mică	○ Delfinul	13
14. ○ Coasa	○ Orfeu	14
15. + Scaunul lui Dumnezeu	○ Casiopeea	15
16. ○ Jghebul	○ între Andromeda și Pegas	16
17. ○ Puțul	○ O parte din Pegas	17
18. = Peștii	= Peștii	18
19. = Berbecul	= Berbecul	19
20. ○ Barda	○ Perseu	20
21. - -	+ Balena	21
22. ○ Vierii	○ Taurul	22
23. ○ Porcarul	○ Aldebaran ○	23 + 24
24. ○ Cloșca cu pui		
25. + Rarița	- -	25
26. + Secera	- -	26
27. + Spițelnicul	- -	27
28. + Trisetitele	- -	28
29. ○ Vizitiul	○ Gemenii	29
30. ○ Gemenii	○ Castor și Pollux	30
31. - -	+ Linxul	31
32. = Câțelul	= Cîinele mic	32
33. ○ Racul	○ Cancerul	33
34. - -	+ Hidra	34
35. - -	+ Hercules	35
36. = Carul mare	= Carul mare	36
37. = Carul mic	= Carul mic	37
Situație numerică și procentuală pe grupuri de stele :		
= 9	= 9	
○ 16	○ 17	
+ 7	+ 5	
- 5	- 6	
Total : 37	Total : 37	

----- MARIȚA
 - - - - - SPIȚELNICUL MARE

Constelații vizibile din emisfera de nord (boreală)

